Indian Streams Research Journal
ISSN 2230-7850
Impact Factor : 3.1560(UIF)
Volume - 5 | Issue - 6 | July – 2015

भारतीय महिलांत डिजीटल साक्षरतेची गरज - एक विचार

जयंत मा. बनसोड

सारांश :

आज जागतीकीकरणाच्या स्पर्धेच्या काळात भारतासारख्या कृषीप्रधान देशाने कृषी क्षेत्रासह व्यापार उद्योगात नविन तंत्रज्ञानाचा वापर करूनच प्रगती केली आहे. संपूर्ण देशात डिजीटल भारत, मेक इन इंडिया (भारत बनवा) यासारखे कार्यक्रम राबविण्यास सुरूवात झाली. त्यासाठी शासनाच्या प्रशासकीय स्तरावर सुधारणा करण्याबरोबर हे कार्यक्रम देशाच्या 127 कोटी लोकांपर्यंत पोहचविणे, एक कठिण समस्या असल्याचे दिसते. यासाठी राष्ट्रीय विज्ञान माहीती केंन्द्राला सक्षम करण्याची गरज आहे. त्यामुळे प्रशासकीय सुधारणांबरोबर जागतीक स्पर्धेचे वातावरण व स्पर्धेत टिकण्याची क्षमता भारतीयांमधे निर्माण होईल याची आशा आहे.

Short Profile

Jayant Hon. Bansod
Department of Commerce at G. C. Toompuu arts, commerce and science college , Chandur market.

प्रास्ताविक :-

१४ यासाठी संपूर्ण संगणकीय शासन प्रशासन माहीती व संदेशवहन, कृषी नियोजन, निर्णय प्रक्रिया या प्रमुख मुदयांना आधारभुत धरून डिजीटल भारत, मेक इन इंडिया अभियान राबवून सशक्त नागरीक निर्माण करणे हेच प्रमुख उद्देश आहेत. भारत देशाला संत महात्मे, थोर पुरूषांची परंपरा लाभली असून देशाचा पूर्वीचा इतिहास पाहिल्यास बौध्द काळातील मातृसत्ताक पध्दती यामधून महिलांनी सक्षमपणे घर, कुटूंब, समाज, गाव, देश सांभाळला व सर्व क्षेत्रात प्रगती केल्याचे दिसून येते. कोणतीही नविन बाब स्विकारतांना लहान मुले, तरूण व स्त्रिया या परिवर्तनाचा बदलाचा त्वरीत स्विकार करतात त्यानुसारच भारतीय महिलांना साक्षर बनविणे देशाच्या प्रगतीच्या दृष्टीने आवश्यक आहे. भारतीय स्त्री ही सक्षम काटक, जिद्दी व ध्येय गाठणारी आहे. ‘‘जिच्या हाती पाळण्याची दोरी ती जगाला उध्दार’’ या म्हणी प्रमाणे महिला आज त्यांना मिळालेल्या संधीनुसार कोणत्याच क्षेत्रात मागे नाहीत. फक्त महिलांना प्रत्येक क्षेत्रात वावरण्याची संधी उपलब्ध करून दिली पाहीजे.

भारत हा खेड्यांचा कृषीप्रधान देश असल्यामुळे व शेतीची कामे प्रामुख्याने प्रत्यक्ष मातीशी राबण्याचा अनुभव पुरूषांपेक्षा महिलांना जास्त आहे. त्या गावात राहून शेतीला पुरक जोडधंदे करतात व कुटूंबाच्या उत्पन्नाला हातभार लावतात व कोणत्याही वाईट प्रसंगी न डगमगता परिस्थितीला सामोरे जाण्याचे सामर्थ्य स्त्रीयांमधे जास्त असल्याचे दिसते. भारतीय संविधानाने महिलांना 50% वाटा सर्वच क्षेत्रात बहाल केल्यामुळेच व प्रत्येक क्षेत्रात नियोजन अंमलबजावणी व नियंत्रण करण्याचे कार्य महिलांमुळे शक्य झाल्याचे दिसते. शेतकरी आत्महत्या जेवढ्या झाल्या आहेत. त्यामधे महिलां शेतकऱ्यांचे प्रमाण नाही त्यामुळे शेतकरी महिला सक्षमपणे परिस्थितीचा सामना करू शकतात. ग्रामीण भागात महिला स्वयं निर्भर, आत्मसन्मानी बनत चालल्याचे दिसते. तेव्हा या चळवळीत ग्रामीण महिलांचा सक्रिय सहभाग निर्माण व्हावा व जागतीक पातळीवर होणाऱ्या बदलाची, परिवर्तनाची माहीती व्हावी, आर्थिक क्षेत्रातील उलाढाली, बँका, विमा, विषयक व्यवहाराची माहीती याचे सविस्तर ज्ञान त्यांना मिळाल्यास त्यांचेमधील ज्ञान व कौशल्ये विकसीत होवून त्यांनी शिक्षण प्रशिक्षणातून अनुभवाच्या आधारावर शिक्षण घेतल्यास महिला सक्षमपणे देशाच्या अर्थव्यवस्थेला उभारी आणू शकतात. याचसाठी सर्वव्यापी साक्षरता (जागृकता) निर्माण करण्याची आवश्यकता आहे.

ग्रामपातळीवरील बचत गट, सहकारी, संस्था, पत पेढ्या, बँका, पतसंस्था, दुग्धसंस्था, कुक्कुटपालन, वराह पालन, डेअरी उद्योग, आस्था उद्योग, या विविध क्षेत्रात महिलांचा सहभाग वाढतो आहे. महिलांना मिळालेले 50% आरक्षणाचाच हा फायदा आहे. या सर्वबाबीमधील शासन व प्रशासन स्तरावरील भ्रष्टाचार रोख्याकरीता महिलांमधे साक्षतेचे विशेषतः आर्थिक साक्षरतेची जाणीव निर्माण करावी.

वाणिज्य विभाग , गो. सी. टोम्पे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, चांदूर बाजार

उद्योग सेवा क्षेत्र

आज अकार्यक्षमता, अनुत्पादकता व स्पर्धात्मक बाजाराची उणीव यामुळे सार्वजनिक उद्योग, डबघशिस्त आलेले दिसतात. त्यामुळे भारताच्या सकल उत्पादनातील (GDP) वाटा □मी झालेला दिसतो. व सेवा क्षेत्राचा वाटा 64.8% वर गेला औद्योगीक उत्पादनाचा वाटा 21.5% पर्यंत खाली आला. शेती उद्योग व सेवा क्षेत्रात 48.73 कोटी रोजगार मिळत असला तरी 1 कोटीच्या वर बेकार आहेत. देशात औद्योगीक उत्पादनातील वाढच रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देवू शकतात. यामधेही महिलांचा वाटा फार कमी असल्याचे दिसते तसेच सरकारने स्मार्ट शहरे वसविण्याचे ठरविले यामधे संगणक, इलेक्ट्रॉनिक्स शेती व अन्नपदार्थावर आधारीत उद्योग अवजड, अभियांत्रिकी उद्योग, औषधे, जैवीक तंत्रज्ञानावर आधारीत उद्योग यांना प्राधान्य देण्यात येणार आहे त्यानुसार या विविध क्षेत्रात महिला मोठ्या प्रमाणत येण्याकरीता डिजीटल तंत्रज्ञान विषयक साक्षरता निर्माण केल्यास हि योजना गावपातळीपर्यंत सक्षमपणे राबविता येते.

वाढते शहरीकर□ रो□□ :-

□ावपातळीवरील महिलांना आर्थिक व्यवहाराचे ज्ञा-न देवून साक्षर केल्यास डिजीटल गाव यामधे गावातील लोकांना गावातच रोजगार, त्यासाठी माहीती तंत्रज्ञान गावापर्यंत पोहचविणे अत्याधुनिक शाळा, दवाखाने, रस्ते, मनोरंजनाची साधने निर्माण केल्यास शहरात जाणारे लोंढे रोखता येतात. व उपलब्ध साधन सामग्रीत रोजगार निर्माण करून आधुनिक जीवन जगता येवू शकते. याचा विश्वास आधुनि□ जीवन जगता येवू शकतो. याचा विश्वास महिलांमधे निर्मा□ झाल्यास शहरीकरणाला आळा बसू शकतो. त्यामुळे शहरांवर येणारा ताण कमी होईल.

साक्षर महिलांमुळे व्यवहारात पारदर्शीपणा :-

सर□ारने देशाचा विकास करण्यासाठी डिजीटल भारत, भारत बनवा (मेक इन इंडिया) असे सर्वसामान्य व्यक्तिंकरीता राबविले जाणरे कार्यक्रम कार्यक्षमपणे राबविले जातात किंवा नाही, त्यात होणाऱ्या व्यवहारातील पारदर्शीपणा, भ्रष्टाचार मुक्ती, अविलंब, व लालफितशाही या सर्व बाबींना आळा घालण्याकरीता महिलांना नुसते लिहणे वाचणे एवढे साक्षर न करता आज गावपातळीवर जागतिक पातळीवरील ज्ञान पोहचविण्याकरीता अद्यायावत ज्ञान व्यवहार साक्षरता निर्माण करावी लागेल.

□ु□वत्तापू□ शि□□ व प्रशि□□ :-

महिलांना जागतिक स्पर्धेत टिकण्याकरीता कुंटुब देश सक्षम होण्यासाठी देशात तयार होणारे उत्पादन जागतिक गुणवत्तेचे व उच्च उत्पादन पातळीचे हवे त्यासाठी भारतीय महिलांना, कामगारांना उच्च दर्जाचे शिक्षण व प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. त्या स्पर्धेत टिकण्या योग्य अभियंते, डॉक्टर, शिक्षक विज्ञ ा-न, संशोध□ हे सुध्दा उच्च दर्जाचे होण्यासाठी तश्या शिक्षण व प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्था महिलांमार्फत निर्माण करव्यात म्हणजेच पारदर्शीपणा निर्माण होईल कारण "आई हि कधीच आपल्या मुलांमधे भेदभाव करीत नाही", तेव्हा तिच्या हातात उद्योग व सेवा क्षेत्र दिल्यास ती कमी अवधीत प्रगती करू शकेल.

□ावातच रोजगार निर्मीती :-

महिलांमधे अत्याधुनिक विज्ञान व तंत्रज्ञा-न विषय□ साक्षरता प्रचार प्रसार कार्यक्रम गाव पातळीवरील बँका, सह□ारी संस्था यांचे माध्यमातून राबविल्यास गावात उपलब्ध साधन सामग्रीत गावातच रोजगार उपलब्ध करून दिल्यामुळे महिला अधिक सक्षम होवू शकतो. उद्योग सुरू करण्यापेक्षा तो अधिक सक्षमपणे चालविणे □ठिण आहे, देशात उद्योग सुरू करण्यासच एवढा वेळ व श्रम वाया जातात त्यामुळे उद्योग चालविण्याची शक्तीच उरत नाही. तेव्हा महिला उद्योग सेवा क्षेत्रात सक्षम व्हाव्यात, म्हणून बँकाचे व्यवहार, कर्जपुरवठा, कर्जपरतफेड, विमा कंपन्याचे व्यवहार फायदे तोटे, शासकिय योजना, अनुदाने, गॅस अनुदान रक्त अनुदान, खात्यावर जमा होणारी रक्कम थेट हस्तांतरण योजना अशा विविध बाबींची संगणकीय व माहीती तंत्रज्ञा-नाची माहीती मिळावी यामुळे महिला साक्षर होवून गावातच रोजगार निर्मीती करतील व कुटूंबाच्या पालन पोषणासाठी हातभार लावतील.

महिलांमधे डिजीटल साक्षरता :-

भारतातील महिलांमधे डिजीटल साक्षरता निर्माण करणे. व मेक इन इंडिया (भारत बनवा) अभियान यशस्वीपणे राबविण्यासाठी गावापातळीरील महिलांना साक्षर करण्यासाठीच नऊ स्तंभ निश्चित

Digital Emprovement of Citizens

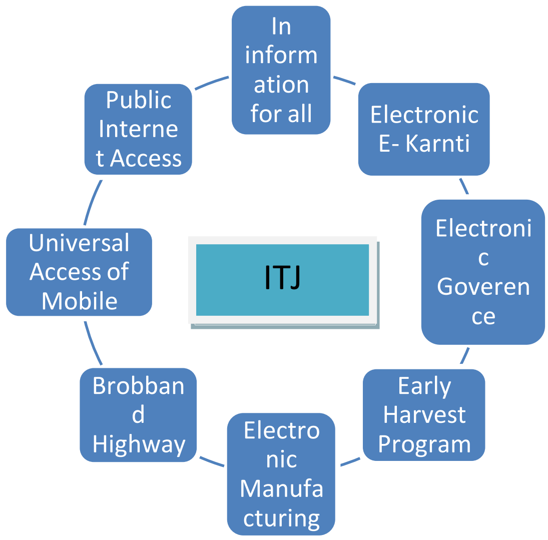

Infrastruction as utility Goverance & Services to Every Cityzen on Deman

Legent - Emprowerment - Infrastructure & Goverence

1) ब्रॉड बँक महामार्ग :- हा माहीतीचा महामार्ग ग्रामी□ व शहरी भागांना सामावून घेईल माहीतीच्या राष्ट्रीय पायाभूत सुविधा निर्माण केल्या जातील त्या सर्वापर्यंत पोहचविणे
2) मोबाईल जोडणीची सार्वत्रिक उपलब्धता
3) सार्वजनिक इंटरनेट उपलब्धता - सहज व सर्व ठिकाणी उपलब्ध सार्वजनिक , सरकारी कागदपत्रे प्रमाणपत्रे, क्लाऊड उपलब्ध करून देणे. सेवा स्थानीक भाषांत उपलब्ध करून देणे, ऑन लाईन वापर करणे.
4) ई गव्हर्नन्स - तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून सरकारची पुर्नरचना अर्जाचे सुलभीकरण, ऑनलाईन अर्जाचे सादरीकरण पाठपुरावा, संग्रालयाचा वापर एकात्मिकरण. प्रगतीची स्वयंचलीत माहीती, सार्वजनिक तक्रार निवारण यंत्रणा या सेवा सहज नागरीकांना उपलबध व्हाव्यात.
5) ई क्रांती - इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमातून सेवांचा पुरवठा यामधे ई शिक्षण, ई आरोगय, भौगोलीक माहीती GIS, तंत्रज्ञान ई - कृषी, मोबाईल बँकीग, ए. टी. एम. आर्थिक समावेशन सुरक्षितता ई न्यायालय, ई पोलीस, ई कारागृहे, ई न्यायनिवाडा अशा विविध गटात विभागणी करून ई क्रांती घडवून आणले त्यांची महिलांना साक्षरता विषयक शिक्षण देणे.
6) सर्वासाठी माहीती - ऑनलाईन कागदपत्रे, अद्ययावत माहीती (My Gov. in) सोशल मिडीया याद्वारे माहीती पाठविणे.
7) इलेक्ट्रॉनिक्स वस्तूचे उत्पादन - सध्या अस्तित्वात असलेल्या संरचनेत सुधारणा करण्यावर भर देणे.
8) माहीती व संपर्क तंत्रज्ञा-न (ICT) - लहा-न □ावे व खेड्यातील लोकांना नोकऱ्यासबंधी प्रशिक्षित करणे. शाश्वत स्वरूपाची माहीती तंत्रज्ञा-न (IT) पुरवि□, ग्रामीण भागातील लोकांनी स्वतःच्या पायावर उभे राहण्याची क्षमता निर्माण करणारे शिक्षण देणे.
9) तातडीने फायदे मिळवू-न दे□ :- ई संदेश ई, ग्रिटींग्ज, बायोमॅट्रीक इजेरी इत्यादी टप्पे यशस्वी रित्या गाढणे.

आज संगणक युगात ग्रामीण महिलांना शासकीय योजना, कार्यक्रम, व्यवहार याची माहीती व्हावी व त्याचा दैनंदिन जीवनात वापर करता यावा यासाठी शासन योजना तयार करीत असते. परंतु ग्रामीण भागात अद्यायावत तंत्रज्ञान माहीती पोहचत नाही व लोक नविन योजना, महागडे तंत्रज्ञान, कठिण व किचकट वापर यामुळे नविन बदलापासून दूर गेलेले दिसतात. परंतु पुरूषांपे□ा सध्या शास-ना-ने महिलांवरील शि□□ प्रशि□□ावर जास्त खर्च करून लक्ष केंद्रीत केल्यास, व महिलांमधे या ज्ञानविषयी आत्मविश्वास निर्माण होवून त्या स्वयं-िनर्भर ब-नल्यास हया नविन बाबी स्विकारण्याची ग्रामीण समाजाची तयारी दिसून येईल.

कार्यक्रम राबविण्यात अनेक अडचणी जाणवत असल्या तरी तो यशस्वी रित्या राबविणे हि कठीण बाब नाही त्यासाठी गावपातळीवरील लोक, महिला यांना प्रोत्साहन देवून त्यांच्या शिक्षण व प्रशिक्षणाच्या सोयी उपलब्ध करणे, स्थानिक शाळा, अंगणवाड्या, दवाखाने, सहकारी संस्था, ग्रामपंचायती या माध्यमातून तरूण बेरोजगार मानधनावर नेमूण त्यांच्या माध्यमातून विशेषतः महिलांना साक्षर केल्यास हि योजना यशस्वीरीत्या राबविता येते.

ि-नष□र्ष

1) जागतिकीकरणाच्या स्पर्धेत टिकण्यासाठी ICT मार्फत शासन स्तरावर डिजीटल भारत मेक इन इंडिया मार्फत भारत बनवा अभियान यशस्वीपणे राबविले जात आहे.
2) लहान मुले व स्त्रिया या कोणताही बदल त्वरीत स्विकारतात. त्यामुळे त्यांच्या विकासाच्या वाटेवर आणून देशाची प्रगती करणे.
3) लहा-न मुले व स्त्रिया या कोणताही बदल त्वरीत स्विकारतात. देशातील उपलब्ध साधन संम्पत्तीचा कार्यक्षम लोकसंख्येत योग्य वापर करणे, शेती, वन, उदयोग, सेवा क्षेत्रात ई क्रांतीच्या माध्यमातून विकास करण्यासाठी महिलां-ना सा□र □र□.
4) आर्थिक व्यवहार बँक, विमा, संस्था, बचतगट यांचे व्यवहार ज्ञान, शासकिय योजनांची माहिती महिलांना करून देण्यामूळे व्यवहारात पारदर्शीपणा निर्माण होईल व देश भ्रष्ट्राचार मुक्त होईल.
5) महिलांना गावातच रोजगार मिळावा व शिक्षण आरोग्य, शुध्द पाणी अद्यायावत माहिती तंत्रज्ञा-न, संप□ सेवा, संदेशवहन या व्यवस्था मिळाल्यास आपोआप शहरीकरणास आळा बसून शहरांवर वाढणारा ता□ कमी होईल यासाठी महिलांच्या साक्षरतेची गरज निर्माण झाली आहे.
6) महिलांना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण व प्रशिक्षण देऊन उच्च दर्जाचे जागतिक स्तरावर टिकणारे उत्पादन पुरविणे सर्वांना समानतेने वागविणे, महिला उद्योजक निर्माण करणे यामूळे कुटूंबाला मोठ्या प्रमाणात हातभार लागेल
7) महिलांमध्ये डिजीटल साक्षरता निर्माण करणे त्यासाठी माहितीचा महामार्ग , मोबाईल जोडणी, इंटरनेट, ई गव्हर्नन्स, ऑनलाईन सेवा, ई क्रांती, सर्वांसाठी माहिती, इलेक्ट्रॉनिक्स वस्तूचे उत्पादन, ICT त्वरीत फायदे या सर्व अद्यावत बाबींचे शिक्षण व प्रशिक्षण गावपातळीवर महिलांना स्थानिक ठिकाणी उपलब्ध करून देणे.

वरील निष्कर्षातून निर्माण होणाऱ्या बाबी ICT मार्फत जागतिकीकरणाच्या काळात महिला सक्षम व्हाव्या व देशाला समृध्द करावे म्हणजे देश विकासाची पातळी गाठेल याची शास्वती आहे.

संशोधन पध्दती :

भारतीय महिलात असलेली साक्षरता जाणून घेण्यासाठी स्थानीक पातळीवर असलेले महानगर पालिका, नगर पालिका, पंचायत समिती, ग्राम पंचायत स्तरावरील बचत गट, सहकारी संस्था, पतपेढया, बँक ा, पतसंस्था दुग्ध संस्था, कुक्कुटपालन, वराह पालन, ससे पालन, डेअरी उ द्योग या विविध क्षेत्रातील निवडक महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखती घेणे, त्यांच्याशी संवाद साधणे, त्यांच्यामध्ये असलेली साक्षरता तपासणे व असलेल्या कमी दुर करण्यासाठी नमुना निवड, प्रश्नोत्तर व मुलाखत या तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे.

संदर्भ :

1. विकासाचे अर्थशास्त्र - डॉ ज्योत्स्ना देशपांडे
2. आर्थिक जगत (खंड-3) - डॉ. दि. व्य. जाहगीरदार
3. महाराष्ट्र- 50 वर्षातील - आर्थिक विकासाचा धांडोळा - डॉ. दि. व्य. जाहगीरदार
4. मासी - योजना, लोकराज्य
5. दैनि - लोकसत्ता, दिव्य मराठी, मतदार

जयंत मा. बनसोड
वाणिज्य विभाग , गो. सी. टोम्पे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, चांदूर बाजार